

Mitä kummaa?

Sandra Hagman: *Seitsemän kummaa veljestä. Kertomuksia suomalaisen homoseksuaalisuuden historiasta*. Gaudeamus 2016.

Sandra Hagmanin kirjan käteeni saatuani aloin ihmetellä, miksi juuri naiset ovat tehneet niin hyviä tutkimuksia suomalaisista homoista. Tuula Juvonen on laatinut alalta kaksi perusteellista historiatekijää. *Varjoelämää ja julkisia saalisuuksia* ilmestyi vuonna 2002 ja *Kaapista kaapin päälle* vuonna 2015. Niissä on esillä homojen lisäksi laajasti lesbohistoriaa. Myös Kati Mustola on ollut ahkera kirjoittaja. Sandra Hagman pitäytyy käsillä olevassa kirjassa mieshomoihin. Miespuolisista tutkijoista on mainittava etenkin Olli Stålström ja Jan Lofström. Alan pioneerit 1960-luvulla olivat miehiä, muun muassa Ilkka Taipale ja Christer Kihlman, mutta he eivät olleet tutkijoita.

Kirjan *Seitsemän kummaa veljestä* aineistona ovat suomalaiset oikeudenpöytäkirjalähteet ja tiedekirjallisuus. Hagman mainitsee menetelmänsä mikrohistoriaksi. Hän kertoo seitsemän esimerkitapauksen, seitsemän ”kumman” veljeksien, kautta Suomen mieshomojen kohtaloista 1900-luvun alusta vuoteen 1971, jonka jälkeen homous ei enää ollut rikos Suomessa. Esimerkkien nimet ovat Aleksis Kiven seitsemän veljestä Juhanista Eeroon.

Tuo sana ”kumma” on peräisin englannin *queer*-sanasta. Käsitteitä ovat käyttäneet muun muassa

poststruktuurialitit, siksi säikähdin: ei kai taas! Olen suhtautunut tuohon lähestymistapaan epäillen – kuten myös siihen, että sukupuoli tai homous olisivat sosiaalisia konstruktioita.

Kirjaa lukiessa epäluulo kumminkin hävisi. Hagmanin kirja on mainio. Kirja avaa uutta myös lukijalle, joka jo tuntee aihepiiriä. Kuinka moni esimerkiksi tietää, että miesten välisiin intiimeihin suhteisiin ei agraarisessa Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kiinnitetty juuri huomiota? Maalaisjärki kai sanoi, että mitäpä mokomasta.

Silloin harvoin kun 1900-luvun alussa ja sen jälkeen nousi oikeusprosesseja Suomessa vuonna 1894 voimaan tulleen, homoseksuaalisuuden kriminalisoineen lain perusteella, taustalla oli usein muita syitä, kuten naapuririidat.

Tähän sopinee välisuhteiden myöhemmästä historiasta. Neuvostoliitossa systeemin kriittikkoja saatettiin pistää vankilaan syyttämällä homoudesta, kun ei muuta syytä keksitty. Vankilaan joutui esimerkiksi etevä elokuvaohjaaja Sergei Paradžanov, joka oikeudessa kuuluu sanoneen tuomareille: ”Te täällä rikollisia olette!”

Herrasmiesten välisiä suhteitaakaan ei 1900-luvun alun Suomessa paheksuttu. Hagmanin selvitysten perusteella oikeusprosesseja miesten välisistä suhteista nostettiin 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä vain harvoin, aina ei edes vuosittain.

Hagman tarkastelee kirjassaan miesten välisten halujen historiaa, kuinka sitä on eletty ja ymmärretty. Hyvä termi on hänen käyttämänsä ”samansukupuoliset suhteet”. Sitä sopisi käytettävän yleisemminkin, koska ”homous” on sanana yhä jossain määrin leimaava. Nykyajan silmissä saatetaan tuntua uskomattomalta, ettei myöskään miesten ja nuorten poikien suhteita ilmeisesti pidetty sata vuotta sitten juuri minään.

Hagman punoo esimerkkitapauksensa kunkin ajan tieteen ja kirjallisuuden yhteyksiin, yhteiskun-

nallisiin tilanteisiin sekä kulloinkin vallinneisiin käsityksiin homoudesta. Viime vuosisadan alun tunnetuin tutkija alalla on saksalainen seksologi ja aktivisti Magnus Hirschfeld. Tietoa hänen ajattelustaan oli rantautunut Suomeenkin. Hänen teoriansa ”kolmannesta sukupuolesta” ei tietenkään kestä kritiikkiä, mutta silti se on ollut kelpo yritys vapauttaa homot syyllisyydestä. Ei yksilöillä voi olla määräysvaltaa siihen, mitä he tuntevat, koska ovat syntyneet sellaisiksi kuin ovat syntyneet. Ei voi torjua itsestään taipumusta rakastua ja rakastaa. Hirschfeldin ajatuksille on omalla tavallaan jatkoa nykyinen, todennäköisesti pätevä, käsitys homouden ja lesbouden biologisesta alkuperästä.

Natsi-Saksa katkaisi Hirschfeldin aloittaman kehityksen kymmeniksi vuosiksi suuressa osassa Eurooppaa, ei tosin koko Fennoskandiassa. Ranskakin meni omia teitään. Alfred Kinseyn merkittävät tutkimukset alkoivat häivyttää virheellisiä käsityksiä homoista toisen maailmansodan jälkeen. Kinseyn vaikutus ylty Suomeen hitaasti. Samanaikaisesti vallitsi kylmä sota ja Yhdysvalloissa eli vahvana myös homovastainen ilmapiiri. Toisen maailmansodan voittajavaltiosta tuli laajalti ideaali hyvässä ja pahassa.

Suomessa eläteltiin pitkään harhaluuloa, että homoksi voidaan vietellä. Uskottiin, että homoutta on kahta lajia, synnynnäinen ja hankittu. Jälkiä uskomuksesta jäi vuoden 1971 lakiin, jossa homous dekriminisoitiin, mutta lakiin kirjoitettiin myöhemmin kumottu niin sanottu kehotuskielto.

Vuonna 1967 julkaistussa yliopistotason oppikirjassa *Suomen rikosoikeus, yleiset opit* kirjoittaja, professori Brynolf Honkasalo antaa ymmärtää, että homouden rangaistavuudella on vaikutusta ihmisen pitämiseksi kurissa. Kirja kuvastaa muutenkin sen ajan uskomuksia, kuten ilmenee sivulta 61:

Homoseksuaaliteetissa erotetaan synnynnäinen ja hankittu muoto. Ensiksi mainittu johtuu ruumiissa piilevistä taipumuksista ja on usein psykopatian kanssa yhteydessä. Synnynnäisen homoseksuaaliteetin vaiuamilla henkilöillä on usein ulkonaisia merkkejä taipumuksestaan: samantapaista rasvanmuodostusta lantiossa kuin naisilla, sipsuttava käynti, kimeä ääni, haaveileva luonne.

Luulo viettelyn vaikutuksesta ilmeni myös piispojen paimenkirjeessä *Ajankohtainen asia* (1966):

Homoseksuaalisuuden vaarallisuudesta on oltava selvillä, sillä se leviää ja tuottaa turmiollista vaikutusta suojaattomiin yksilöihin.

Myös viihde on esittänyt homot kummajaisina, mikä on pitänyt yllä negatiivisia asenteita.

Suomalaista homohistoriaa esimerkkien kautta

Ensimmäisenä esimerkkitapauksena kummista veljeksistä Hagman käsittelee tuusniemeläistä miesrakastajaa ”Juhania”. Tämä on ollut taitava, arvostettu kansankynttilä, silmäätekevä, paljon aikaan saanut, mutta myös ilmeisesti jonkin verran holtiton mies.

”Tuomas” on ollut kotkalainen viinatrokari. Häntä syytettiin itseasaastutuksesta 1920-luvulla.

Kiintoisimpia kirjan hahmoista on helsinkiläinen kulttuurihenkilö ”Aapo”. Häntä on luonnehdittu ”rikkaaksi vanhaksi hinttariksi”. Tapauksen käsittelyssä julkisuudessa on poliittisia piirteitä. Esimerkiksi *Suomen Sosialidemokraatti* -lehti on suominut Aapoa, ”rikasta elostelijää”. 1930-luvun alun pula-aikana Aapolla lienee ollut helppoa saada yökyliään luoksansa nälkäisiä asunnottomia.

1930-luvun edetessä syytteet miesten välisistä intimeistä suhteista alkoivat lisääntyä Suomesakin. Trendiin vaikuttivat muun muassa Saksasta tulleet aatteet. Saksassahan homous muutettiin rikokseksi 1930-luvulla, poliittis-

ta ja valtasyyistä. Samoihin aikoihin homous kriminalisoitiin myös Neuvostoliitossa, mutta se ei liene vaikuttanut Suomessa tuolloin.

”Simeon” on kertomus sääliittävästä reppanasta. ”Timo” taas on surullinen tarina sotilasrakkaudesta toisessa maailmansodassa.

Sodanaikaisista miesten välisistä suhteista esiintyy ristiriitaisia kuvauksia. Touko Laaksonen (Tom of Finland), on kertonut minullekin, että pommikoneiden harhauttamiseksi pimennetyssä Helsingissä kontaktien solmiminen sotilaiden ja muiden miesten kesken oli helppoa, raitiotiepysäkeillä ja puistoissa. Samoilta ajoilta on toisaalta kuvauksia, joissa jopa itsetydytystä on paheksuttu rintamalla. Runkkari oli yhtä kuin homo.

Homotuomioitten huippu kehittyi Hagmanin julkaisemien tilastojen mukaan Suomessa toisen maailmansodan aikana ja jälkeen, ensiksi siis luultavasti Saksan vaihtokuksesta, sitten myös 1950-luvulla Yhdysvalloista rantautuneiden aatteiden vaikutuksesta. Eniten syytteitä nostettiin 1950- ja 1960-luvulla. Kehkeytyi jopa homovainoja, mikä voi nyt tuntua käsittämättömältä, kun kumminkin elettiin jonkinlaisen edistyksen aikaa. Poliisit kyttäsivät miesten oleskelua puistoissa, ikään kuin virkavallalla ei olisi ollut parempaa tekemistä. Kyttäyksen huippu lienee savutettu olympiavuonna 1952: eihän meillä Suomessa voi olla tuollaista eikä sitä ainakaan voi näyttää olympiavieraille! Se oli aikaa, jolloin Yhdysvalloissa uskoettiin, että homous on kommunistien juoni amerikkalaisen perheen tuhoamiseksi. Samanaikaisesti Neuvostoliitossa puolestaan opetettiin, että homous on kapitalistien pahe.

Noin tuhat homoa on päätyntä Suomessa oikeuteen sotien jälkeen. Sandra Hagman otsikoi tuon ajan: ”Vaara vaanii”. ”Laurin” tarina ajoittuu 1950-luvulle. Lauri oli Suomen armeijassa pitkään kunniallisesti palvellut mies, hyvä perheenisä, joka oli mieltynyt miehiin. Poliisi pidätti hänet puistosta.

Vapauden tuulet

1960-luvun lopulla syytteet ja tuomiot sitten vähenivät. Ilmeisesti alettiin voimassa olleesta laista ja muista sen kaltaisista riippumatta vähitellen käsittää, että homouden tuomitseminen rikokseksi, sairaudeksi ja synniksi ei ollut päteviä perusteita. Asetettiin komitea, joka alkoi Inkeri Anttilan johdolla sommitella lainmuutosta.

Seitsemän kumman veljeksien viimeinen on ”Eero”. Hän on ainoa, jonka henkilöllisyys kerrotaan kirjassa. Hän oli Holger von Glan, homoaktivisti, Psyke ry:n ensimmäisiä puheenjohtajia.

Hagman on perehtynyt aiheeseensa kiittävästi. Hän kirjoittaa selvää ja helposti ymmärrettävää suomea. Homouden tuomitsemisen absurdius selviää kirjasta hyvin, vaikka tutkija ei kantaansa suoraan sanokaan.

Joitain asioita on kirjoittajalta jäänyt tarkistamatta. Niinpä Psyke ry on perustettu vuoden 1968 lopussa, ei vuoden 1969 lopussa. Yhdistysrekisteriin se on merkitty vuoden 1969 alussa. Sivulla 241 mainitaan Veli-Pekka Hänninen, mutta kyseessä lienee ollut Veli-Pekka Hämäläinen. Matti Petäjäjärven (s. 258) pitäisi olla Martti Petäjäjärvi.

Sitä en ymmärrä, miksi *Ysikuto-nen*-nimisestä lehdestä (aluksi 96) on laitettu kuvaksi lehden historian rumin sivu. Lehteä julkaistiin vuosina 1969–1986 satakunta numeroa. Siistejä sivuja olisi ollut valtavissa tuhansia.

Pitää myös panna merkille, että syytteisiin päätyneet homot olivat vain pieni osaa 1900-luvun Suomen homoista. Lain kanssa tekemisiin heistä joutui arviolta prosentti. Tavallisten homojen historia on yhä kirjoittamatta. Emme esimerkiksi tiedä, kuinka monta itsemurhaa on seurannut viallisen lain, kirkon propagandan ja vallinneitten tai sellaiseksi käsitettyjen kielteisten asenteiden seurauksena. Paljon väkeä päätyi varmasti manan majoille oman käden kautta, piinaavassa yksinäisyydessä. Nuorten miesten itsemurhat näet

alkoivat vähentyä merkittävästi sen jälkeen kun homous lakkasi olemasta rikos ja asenteet homoja kohtaan ovat parantuneet.

VELI HYVÄRINEN

Psyke ry:n puheenjohtaja 1970-luvulla.